

УДК: 373.5.015.31:37(091)
DOI: [10.35619/iiv.v1i12.320](https://doi.org/10.35619/iiv.v1i12.320)

Гудовсек Оксана

кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри педагогіки початкової освіти
Рівненського державного гуманітарного університету,
м. Рівне, Україна
ORCID: 0000-0002-0933-7684
e-mail: oksanagudovsek@gmail.com

СУЧАСНІ ПІДХОДИ ДО ЕСТЕТИЧНОГО ВИХОВАННЯ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ ЗАСОБАМИ ЕТНОПЕДАГОГІКИ

Анотація. У статті розкрито сучасні підходи до естетичного виховання молодших школярів засобами української етнопедагогіки. На основі аналізу наукової та психолого-педагогічної літератури виокремлено педагогів, що досліджували філософські, педагогічні та психологічні аспекти естетичного виховання, питання формування естетичної культури учнів, основи зародження та сутності поняття «українська етнопедагогіка», вплив народної пісні, музика, мистецтва, інших фольклорних жанрів на розвиток особистості. З'ясовано, що українці здавна використовували народну гру як засіб естетичного виховання дітей. Визначено, що сьогодні педагоги-практики адаптують та використовують як інструмент виховного впливу в освітньому процесі початкової школи такі форми роботи як: дитячі фольклорні ігри, твори мистецтва колискові пісні, забавлянки, потішки, скоромовки, лічилки, примовлянки тощо. Встановлено, що крім фольклорних елементів, український народ здавна використовував й інші засоби естетичного виховання: розписні іграшки з глини, з соломки, сухої трави, кори дерева, ниток, шматків тканини та інших природних матеріалів; народні ігри, які поєднували рух, слово, ритм, пісню і містили повчальні та пізнавальні матеріали. Охарактеризовано видання, до яких увійшли найкращі зразки народної ігрової та пісенної творчості для учнів молодшого шкільного віку: «Колядки та шедрівки», «Коліскові пісні та забавлянки», «Український дитячий фольклор», «Дитячі пісні та речитативи», «Дзига» ін. З'ясовано, що у школах рідко використовують такі засоби української етнопедагогіки, як народні дитячі музичні інструменти: дерев'яні тарахкальця, деркачі, вуркала та ложки, шумові, ударні інструменти, дзвіночки, пицалки, дзизкавки, глиняні свищики. Запропоновано використовувати мистецькі тижні, як одну з форм роботи з метою естетичного розвитку особистості засобами етнопедагогіки.

Ключові слова: естетичне виховання, молодші школярі, українська етнопедагогіка, засоби, форми роботи.

Постановка проблеми. У процесі реформування початкової освіти з'являється широкий вибір можливостей, зокрема й у сфері естетичного виховання дітей. Вчителі початкової школи намагаються використовувати новітні методики та технології, які з'являються мало не щодня. Переважно педагоги вважають їх прийнятними, проте дехто й відхиляє, прагнучи обрати лише найкраще для успішного розвитку дітей. Серед такого розмаїття

педагогічних пропозицій складно визначити правильні орієнтири у виховному процесі, а надто молодим педагогам.

Аналіз останніх досліджень з проблеми. Аналіз наукової, психолого-педагогічної літератури свідчить, що філософські аспекти естетичного виховання розглядаються в працях Ю. Афанасьєва, М. Киященка, М. Кагана. Психологічні основи висвітлюються у дослідженнях Л. Божович, Л. Виготського. Питанням формування естетичної культури учнів присвячені роботи З. Гіптерс, І. Зязюна, О. Миронюк, Д. Остапенко. Проблема естетичного виховання знайшла своє відображення у працях Г. Баталіної, В. Бітасва, Л. Масол, В. Фоміна та ін. Деякі питання зародження та сутності поняття «українська етнопедагогіка» розкривали Т. Алексєєнко, О. Будник, В. Кузь, А. Марушкевич, В. Постовий, З. Сергійчук, П. Щербань. Вплив народної пісні, музики, мистецтва, інших фольклорних жанрів на розвиток особистості досліджували К. Ушинський, М. Гоголь, М. Добролюбов та ін.

Мета статті полягає в розкритті сучасних підходів до естетичного виховання молодших школярів засобами етнопедагогіки.

Виклад основного матеріалу дослідження. На сучасному етапі розвитку суспільства значною проблемою є залучення дітей з раннього віку до навчальної, а не до ігрової діяльності, яка може принести більше користі й сприяти більш динамічному та ефективнішому розвитку дитини.

Українці здавна використовували фольклорну гру як засіб естетичного виховання дітей. Сьогодні науковці та педагоги-практики адаптують і використовують дитячі фольклорні ігри, колискові пісні, забавлянки, потішки, скоромовки, лічилки, примовлянки як інструмент виховного впливу в освітньому процесі початкової школи. Цей пласт народної культури став основою для формування самостійного наукового напрямку – української **етнопедагогіки**, здобутки якої успішно використовуються в сучасному естетичному вихованні молодших школярів.

Народна система естетичного виховання є цілісною й містить всебічні компоненти розвитку дитини від самого народження. Крім фольклорних елементів український народ здавна використовував й інші засоби естетичного виховання: розписні іграшки з глини, з соломки, сухої трави, кори дерева, ниток, шматків тканини та інших природних матеріалів; народні ігри, які поєднували рух, слово, ритм, пісню і містили повчальні та пізнавальні матеріали.

Сучасним батькам складно уявити, що значно більше інтересу та зацікавленості може принести іграшка, яку дитина виготовила своїми руками разом з мамою чи татом, а не куплена в магазині. У такому випадку дитина є творцем, а власний витвір завжди буде для неї найдорожчим.

Варто відзначити, що захоплюючим елементом гри з лялькою є колискові пісні та забавлянки, які розвивають у дітей, переусім у дівчаток, естетичні смаки, інстинкт майбутнього батьківства. Слова і мелодії колискових пісень у родинях, де збережено зв'язок поколінь, діти дізнаються від мами, бабусі.

У молодшому шкільному віці швидко засвоюється все почуте чи побачене, але смаки дітей ще не сформовані остаточно, тому дуже важливо запропонувати такий пісенний матеріал, який відповідав би естетичним потребам та віковим особливостям дітей.

На противагу сучасній масовій пісенній культурі народні колискові пісні, зокрема їх мелодика та інтонація, можуть швидко заспокоїти та урівноважити дитину. У виконанні самої дитини колискові так само позитивно впливають на

стан її психіки. Таку надзвичайну властивість українських колискових, яку наші пращури відчували інтуїтивно, доведено наукою, про неї знають у всьому світі.

Коліскова дарує дитині перше естетичне враження, починає формувати майбутні естетичні смаки дитини, і не лише музичні.

Програмою нової української школи передбачено використання в освітньо-виховному процесі початкової школи народної пісенної творчості. Проте невміле та несвоєчасне ознайомлення з пісенним фольклором може сформувати у дітей нелюбов до народної пісні, почуття сорому співати українські народні пісні, відразу до них.

Слід пам'ятати, що наші пращури не дозволяли вчити дітей пісень про кохання, доки не настане їх час діувати чи парубкувати. Тоді вже доречно співати про почуття, а не про «сонечко» та «дощик». Тому вчитель користуючись у своїй діяльності надбанням традиційної, перевіреної часом народної педагогіки, має розуміти, що, наприклад, шестирічна дитина не може виконувати пісні про кохання, жартівливі українські пісні про лихого та п'яного чоловіка, сварку в родині. Слухачів, безумовно, тішить такий контраст між змістом пісні та юним віком її виконавця, однак такого робити не варто.

Необхідно відмітити, що, на жаль, якісні твори для повноцінного естетичного розвитку дітей молодшого шкільного віку сьогодні не так широко доступні для загалу. Варто назвати найбільш повні збірки найкращих зразків народної ігрової та пісенної творчості для дітей: «Грайлик» (Грайлик, 2018), «Веснянки» («Веснянки». Експедиційні записи, 2008), «Колядки та щедрівки» (Колядки і щедрівки, 2007), упорядник М. Пилипчак, «Коліскові пісні та забавлянки», «Український дитячий фольклор» (Дитячий фольклор, 1986), «Дитячі пісні та речитативи» (Дитячі пісні та речитативи, 1991), упорядник Г. Довженок. Навчально-методичне видання «Дзига» (Дзига. Українські дитячі й молодечі народні ігри та розваги, 1999), упорядник П. Черемський крім текстів, містить і детальні рекомендації та ґрунтовні поради для педагогів, а також багаторівневу класифікацію ігор, що допоможе адекватно й ефективно використати запропонований у посібнику матеріал. Крім перерахованих видань, є чимало тематичних збірок для дітей з досить цікавими зразками фольклору, щоправда, переважно обрядового змісту.

Надзвичайна простота та доступність народних пісень є запорукою зацікавленості дитини. Саме такі твори викликають у них інтерес і захоплення, адже тексти зрозумілі, а мелодика – доступна для виконання. Натомість твори для співу на кілька голосів є занадто складними в молодшому шкільному віці, тому їх розучування може відвернути дитину від музики взагалі. Складні музичні твори варто пропонувати дітям лише для прослуховування.

На жаль, сьогодні в школах дуже рідко використовуються такі засоби української етнопедагогіки, як народні дитячі музичні інструменти, в саме: дерев'яні таракальця, деркачі, вуркала та ложки, шумові, ударні інструменти, дзвіночки, пишалки, дзизкавки, глиняні свищики, окарини, які дають дітям змогу самим увійти у світ музики і дарують їм неймовірну радість. Естетичні почуття дитини значно примножуються, якщо такі інструменти вона виробить власними руками. Наприклад, можна вилпити глиняний свищик у формі пташечки, баранця, коника або ж вареника, розписати або розфарбувати його разом з вчителем або з батьками. Це початковий етап знайомства з традиційними ремеслами, народним образотворчим мистецтвом, світом музики, проте він є надзвичайно важливим для естетичного розвитку молодших

школярів. Можливість доторкнутися до живої музики, а разом і до світу природи, дитині не замінять ані чудова гра на інструментах музичного керівника, ані, найсучасніший програвач.

Сьогодні з метою естетичного виховання засобами української етнопедагогіки працює значна кількість центрів культури, центрів народної творчості, закладів позашкільної освіти та педагогів початкової школи, які з власної ініціативи впроваджують його принципи в освітній процес. Досить позитивним для учнів молодшого шкільного віку є відвідування музеїв та виставок народної творчості, що організовуються в таких закладах. Наприклад, в Національному центрі народної культури «Музей Івана Гончара» зібрано каталог друкованих, аудіо– та відеозібрань з народного мистецтва і фольклору, а також творів з української історії, культури, музичних інструментів, народного живопису, кераміки, скла тощо, які сприяють естетичному розвитку особистості.

Слід пам'ятати, що народне мистецтво – це живий, динамічний процес, відкритий для співтворчості та самовияву. Педагог початкової школи має організовувати освітній процес так, щоб у дітей був вільний простір для творчої діяльності та розвитку на основі перевірених, адекватних до віку та потреб дитини засадах.

Саме використання народних пісень, традицій, обрядів у навчанні, через цілеспрямованість і підпорядкованість цього навчання власним уподобанням молодших школярів – одна з важливих ідей сьогодення.

Зокрема, однією з форм роботи, яку можна застосовувати у закладах освіти з метою естетичного розвитку особистості засобами етнопедагогіки є проведення мистецьких тижнів, в організаціях яких учителі можуть використовувати різні види творчої роботи, спрямованих на розкриття природних здібностей кожного школяра. Щосеместрове проведення таких мистецьких тижнів у початковій школі забезпечуватиме формування в учнів певних знань про народ, красу його побуту, особливості духовної культури, історичні традиції, звичаї, знання про народне мистецтво тощо.

Молодшим школярам можна запропонувати виконання таких завдань:

1 клас. Кожному учневі виготовити альбом «Мій родовід».

2 клас. Зібрати та записати народні приказки та прислів'я (на певну тему). Намалювати до них ілюстрації.

3 клас. Вивчити та організувати проведення народних ігор та розваг, руханок або Body percussion під народні мотиви.

4 клас. Підготувати театралізацію 2-3 народних пісень. Створити «Лепбук» з малюнками і текстами до пісень.

Результати цієї роботи можуть бути відображені у підсумковому огляді: на сайті школи, інших інтернет-ресурсах та в соціальних мережах, де кожний клас, що брав участь у мистецькому тижні, розповів би про свої враження, прозвітував про виконану роботу (наприклад, оформлення сторінки рукописної книги, альбомів з малюнками, експонатів для шкільного музею тощо).

Таку роботу варто продовжувати і в середніх класах, що сприятиме глибокому та свідомому засвоєнню народних звичаїв, традицій, вивченню та дотриманню обрядів, формуванню особистісно-ціннісного ставлення до дійсності та мистецтва, розвитку естетичної свідомості, загальнокультурної і художньої компетентності, здатності до самореалізації.

Висновки і перспективи подальших розвідок. Отже, в умовах розвитку нової української школи зростає роль і значення етнопедагогічних традицій у

естетичному вихованні дітей як засобу для формування духовного світу, почуття прекрасного. Запорукою цього мають стати національно-культурна спадщина, скарби фольклору, народне мистецтво тощо.

Перспективу подальших розвідок у цьому контексті вбачаємо у більш глибокому осмисленні нових форм та методів естетичного виховання молодших школярів засобами української етнопедагогіки у позаурочній діяльності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

- Граїлик* (2018). Пилипчак М. (ред). Київ: [б. в.]. 223 с.
Веснянки. Експедиційні записи (2008) Пилипчак М. (ред). К. 140с.
Колядки і щедрівки : автентичні (2007) Пилипчак М. (ред). К.: Задруга. 128 с.
Дитячий фольклор (1986) Довженок В.Г. (упор.). К.: Дніпро. 304 с.
Дитячі пісні та речитативи (1991) Довженок В.Г., Луганська К.М. (упор.). К.: Наук. Думка. 448с.
Дзига. Українські дитячі й молодечі народні ігри та розваги (1999). Черемський П. (упор.). Харків: Друк. 528 с.

REFERENCES

- Hrailyk* [Hrailyk] (2018). Pylypchak M. (red). Kyiv: [b. v.]. 223 s. [in Ukrainian]
Vesnianky. Ekspedytsiini zapysy [Vesnianky. Expedition records] (2008) Pylypchak M. (red). K. 140s. [in Ukrainian]
Koliadky i shchedrivky : avtentychni [Carols and Christmas carols: authentic] (2007) Pylypchak M. (red). K.: Zadruha. 128 s. [in Ukrainian]
Dytiachyi folklor [Children folklore] (1986) Dovzhenok V.H. (upor.). K.: Dnipro. 304 s. [in Ukrainian]
Dytiachi pisni ta rechytatyvy [Children songs and recitatives] (1991) Dovzhenok V.H., Luhanska K.M. (upor.). K.: Nauk. Dumka. 448 s. [in Ukrainian]
Dzyha. Ukrainski dytiachi y molodechi narodni ihry ta rozvahy [Whirlwind. Ukrainian children's and youth folk games and entertainment] (1999). Cheremskyi P. (upor.). Kharkiv: Druk. 528 s. [in Ukrainian]

MODERN APPROACHES TO AESTHETIC EDUCATION OF JUNIOR SCHOOLCHILDREN BY MEANS OF ETHNOPEDAGOGY

Oksana Hudovsek

Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor,
Associate Professor at the Department of Primary Education Pedagogy,
Rivne State University for the Humanities,
Rivne, Ukraine

ORCID: 0000-0002-0933-7684

e-mail: oksanagudovsek@gmail.com

Abstract. The article deals with modern approaches to aesthetic education of junior schoolchildren by means of Ukrainian ethno pedagogy. Based on the analysis of scientific and psychological-pedagogical literature, special attention is given to the teachers who studied philosophical, pedagogical and psychological aspects of aesthetic education, the formation of aesthetic culture of students, the origins and

essence of the concept of “Ukrainian ethnopedagogy”, the influence of folk songs, music, art and other folk genres on personality development.

It turned out that Ukrainians have always used folk games as a means of aesthetic education of children. It is noted that nowadays teachers-practitioners in the educational process of primary school adapt and use as a tool of educational influence such forms of work as: children's folk games, works of art, lullabies, nursery rhymes, patter, counters, sayings etc. It is established that in addition to folklore elements, the Ukrainian people have always used such means of aesthetic education like: painted toys made of clay, straw, dry grass, tree bark, threads, pieces of fabric and other natural materials; folk games that combined movement, word, rhythm, song and contained instructive and cognitive materials.

The editions, which include the best examples of folk games and songs for primary school students: “Carols and Christmas carols”, “Lullabies and entertainments”, “Ukrainian children’s folklore”, “Children's songs and recitatives”, “Whirlwind” and others have been described,

It was found that such means of Ukrainian ethnopedagogy like folk children’s musical instruments included wooden tarakhkaltsya, derkachi, vorkala and spoons, noise, percussion instruments, bells, whistles, dzyzkavky, clay fistulas are seldom used in schools. It is proposed to use art weeks as one of the forms of work for the purpose of aesthetic development of personality by means of ethnopedagogy.

Key words: aesthetic education, junior schoolchildren, Ukrainian ethnopedagogy, means, forms of work.

Стаття надійшла до редакції 10. 10. 2020 р.